

Soltan Abdylhamyt II döwründe osmanlylar we Hindistan musulmanlary

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Soltan Abdylhamyt II döwründe osmanlylar we Hindistan musulmanlary SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLILAR VE HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI

Sultan II. Abdülhamid, daha şehzadeliği sırasında Hindistan Müslümanlarının meseleleri ile yakından ilgileniyor, gerek Sultan Abdülaziz'le Londra'ya yaptığı seyahat sırasında gerekse basın ve o sıralar İstanbul'da bulunan Hindistanlı aydınlar vasıtasıyla Hindistan Müslümanları arasındaki gelişmeleri takip ediyordu. O dönemde ve ilerleyen yıllarda II. Abdülhamid'in Hindistan'la ilgilenmesinin sebeplerinden birisi onun İngiliz siyaseti konusunda Hindistan tecrübesinden dersler çıkarmak olduğu sadarete yazılan tarihsiz bir muhtıradaki şu ifadelerden anlaşılabilir: “İngiltere Devleti'nin maksâd-ı aslîsi tevsî-i dâire-i ticaret olup, Hindistan'ı istilâ etmesi... hep bu maksaddan münbâis olduğu gibi devlet-i Aliyye'ye zâhiren gösterdiği âsâr-ı dostî ve muhâleset. Ahi maksâd-ı aslîsine hizmet içindir”.[1] Kezâ, bir başka yerde, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'ne zahirde gösterdiği dostluk ile İngilizlerin, “Hindistan'ın evâl-i istilâsında hükümet-i mahalliyyeye karşı izhâr ve ittihâz eylediği politika” arasında pek ziyade bir benzerlik olduğunu kaydetmiştir.[2]

Bilindiği gibi daha önce gerek Sultan Abdülmecid gerekse Sultan Abdülaziz Devri'nde Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile nispeten iyi ilişkiler içerisinde olması Osmanlıların Hindistan siyasetine de doğrudan etki ediyordu. Bu çerçevede, Osmanlıların Hindistan Müslümanlarına yaklaşımı en azından İngilizlerle iyi ilişkileri zedelemeyecek mecrada olmak

durumundaydı. Öyle ki, 1857 Büyük Hind Ayaklanması sırasında dahi Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı ittifakından dolayı mecburen İngiltere'ye destek vermiş, hatta her ne kadar kullanılmamışsa da ayaklanmayı bastırmak için Hindistan'a gönderilebilecek İngiliz askerlerinin Osmanlı topraklarından geçmesine müsaade etmişti. Kezâ Osmanlı devlet adamları bu vesileyle yaptıkları açıklamalarda kendilerinin İngilizlere karşı girişilebilecek hareketlere sıcak bakmalarının mümkün olmadığını ifade etmişlerdi.[3] Tabiatıyla, öncelikle İngilizleri memnun eden bu tutum, aynı zamanda Hindistan Müslümanlarının tavırlarına da tesir etmekteydi.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesinden kısa bir müddet sonra Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinde İttihad-ı İslâm anlayışının belirgin bir şekilde öne çıkması ve İngiltere ile ilişkilerin yavaş yavaş bozulması Osmanlıların Hindistan Müslümanlarına yaklaşımında da kendisini gösterecektir. Ancak bu hususa girmeden evvel Hindistan'ın İngiliz hakimiyetine geçme vetiresinde Müslümanların Osmanlı Devleti'ne ve Sultan-Halife'ye bakışlarını ana hatlarıyla vermek herhalde faydalı olacaktır.

Genel olarak Hindistan Müslümanlarının daha Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlılara ilgi duymaya başladıkları ve Hilâfetin Osmanlılarına intikalinden itibaren de Osmanlı padişahlarını Müslümanların halifesi olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Ancak XIX. yüzyıl başlarına kadar Hindistan'da güçlü bir Müslüman devlet, Babürlüler, bulunduğu için iki ülke arasındaki irtibat genelde nezaket dairesinde gelişen diplomatik ilişkiler ötesine gidememiştir. Babürlülerin zayıflamaya başlamasıyla birlikte Hindistan Müslümanlarının Osmanlılara olan ilgilerinde belirgin bir artış ve muhteva değişikliği olmaya başladı. Bu değişikliğe etki eden sebepler arasında Osmanlıların yeryüzünde İslâm'ın, özellikle Sünnîliğin, hâmişî ve mukaddes beldelerin hâdimi olarak İslâm âleminde sahip oldukları itibarın önemi büyüktür. Bu çerçevede Hindistan İslâm ulemasının Osmanlı Devleti'nden her vesileyle övgüyle bahsetmesi tabiatıyla Müslümanların Osmanlılara bakışları üzerinde çok etkili oluyordu. Öte yandan, ülkede

gittikçe artan gayrimüslim hakimiyeti karşısında Hindistan Müslümanları, aynı şartlardaki diğer Müslümanlar gibi, Osmanlı Devleti'nin varlığında teselli bulmaya başladılar. 1857'de Hindistan'daki İslâm hakimiyetinin sembolik kalıntıları da ortadan kaldırıldı ve ülke resmen Büyük Britanya İmparatorluğu'nun bir sömürgesi haline geldi.[4] Bu olayların akabinde İngilizlerin Müslümanlara revâ gördüğü ve bugün bizzat İngiliz tarihçileri tarafından da itiraf edilen, zulüm[5] karşısında Müslümanların tek sığınağı Osmanlı Devleti kalmıştı. Ancak bu sırada Osmanlı Devleti, kısmen Tanzimat uygulamalarından kaynaklanan problemlerinden başını kaldıramıyor ve diğer Müslümanlara açıkça yardım edemiyordu. Çaresizlik içerisinde İngiliz hakimiyetini kabul etmek zorunda bulunan Hindistan Müslümanları artık çok reklâm edilen İngiliz- Osmanlı dostluğunda teselli aramaya başlamışlardı. 1880'lere bu şekilde devam eden durumdan en kârlı çıkanlar herhalde İngilizler idi. Zira Osmanlı Devleti ile aralarında mevcut olan müsbet ilişkiler kendilerine Hindistan'da itibar sağlayıp, hakimiyetlerini sağlamlaştırırken, aynı zamanda Hindistan Müslümanları arasında gelişmesine izin verdikleri Osmanlıca (Pan-İslâm) duygular da Asya'daki Rus yayılmacılığına karşı bir Müslüman blok oluşturmak yönündeki plânları için çok faydalı olabilirdi. Nitekim 1870'lerin ortalarında patlak veren şark bunalımı sırasında Hindistan Müslümanlarının Osmanlılar için gösterdikleri olağanüstü ilgi ve sağladıkları maddî destek İngilizleri endişelendirmemişti.

Aynı şekilde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında da İngilizler savaşta tarafsız oldukları halde Hindistan Müslümanlarının Osmanlılara gösterdikleri teveccühe hiç müdahale etmemişler, aksine zaman zaman kolaylıklar bile göstermişlerdi.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesinden kısa bir süre sonra İngiliz Osmanlı ilişkilerinin soğuklaşmaya başlamasıyla Hindistan Müslümanları âdetâ iki kutbun arasında kalmanın sıkıntılarını hissederken, İngilizler de Hindistan'daki Osmanlıcı gelişmelerden artık rahatsızlık duymaya

başlamışlardı. Bilindiği gibi, Sultan II. Abdülhamid, 93 Harbi sırasında, İngilizlerin Osmanlılara daha önce vaad ettikleri yardım ve desteği sağlamadıkları için, İngiltere'ye kızgınlık duyuyor ve artık Rusya'ya karşı İngiltere'ye güvenilemeyeceği kanaatini taşıyordu.[6] İngilizler “âmâl ve mak#sidine mümanaât eylediğini gördüğü gün ref'i nihâb-ı garazkârî ederek alenen ibrâz-ı husûmete başlayıp... Rusya ile vuku bulan muhâberi-i âhireye sebebiyet vermiş”lerdi. Bu da artık gösteriyordu ki, İngiltere, Osmanlı Devleti'ne karşı, “Kırım Muharebesi'nde meşhûd olan muavenât-ı dostanesinden” vazgeçiyordu.[7] Bu şartlar içerisinde İngiltere ile soğuklaşan ilişkiler ışığında Sultan II. Abdülhamid'in İslâmcı politikasının, daha da net bir deyişle Osmanlılarla Hindistan Müslümanları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin, İngiliz menfaatlerine uygun olamayacağı ortadaydı. Nitekim bu andan sonra İngiltere Hindistan Müslümanları arasındaki Osmanlıcı duyguların varlığından açıkça rahatsız olmaya ve bunu da hem Osmanlılara hem de Hindistan Müslümanlarına hissettirmeye başladı. İngilizlerde görülen bu değişimin aynı anda hem İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi Henri Layard hem de Hindistan Genel Valisi Lytton tarafından Londra'ya yazılan raporlarda görülmesi çarpıcıdır. Bu raporlara göre, Sultan II. Abdülhamid, 93 Harbi'ndeki tutumundan dolayı İngiltere'ye olan kızgınlığının tesiriyle intikam alabilmek için Hindistan Müslümanlarını İngiltere aleyhinde bir ayaklanma için teşkilâtlandırmaya çalışmaktadır.[8]

Sultan II. Abdülhamid'in Hindistan Müslümanlarına yaklaşımı bu açıdan oldukça önemlidir. Zira son bir asırdır, resmî İngiliz hariciye evraklarından herhangi bir gazete makalesine kadar konunun yani “Pan-İslâmizm” tehlikesinin, tartışıldığı hemen her yerde iddiaların dayandırılmak istendiği örneklerin büyük bir kısmı Abdülhamid-Hindistan Müslümanları ilişkilerinden verilmektedir. Bir başka deyişle, Pan-İslamizm hakkındaki spekülasyonlar genelde Hindistan'a görülen gelişmelerden hareketle ortaya atılmıştır. O halde bu iddia ve spekülasyonların ne derece geçerli olduğunu tespit edebilmek ancak Osmanlılarla Hindistan Müslümanları arasındaki

ilişkileri ve bu ilişkilerin mahiyetini gerçekçi bir şekilde koyabilmekle mümkündür.

Hatıratından da açık olarak anlaşılabacağı üzere Sultan II. Abdülhamid İslâm âleminin içinde bulunduğu vaziyetten büyük bir ızdırap duymaktaydı.[9] Onun İngiliz hakimiyeti altındaki Hindistan Müslümanlarının durumu hakkındaki görüşleri şu ifadelerinde bellidir:

“Hindistan’ın fethinden bu kadar seneler geçtiği halde Hindistan’da Müslümandan vali, mutasarrıf, kaymakam var mıdır? Ahalinin ceplerinde altın meskûkât kalmış mıdır? Hatta nefislerini müdafaa için ellerinde Avrupa silâhlarından silâh bulunmakta mıdır? İngiltere Parlamentosu gibi cesim bir parlamentoda şu iki sene gelinceye kadar mecusî bir mebustan başka şu kadar milyon halkın hukukunu hiç olmazsa bir sözle müdafaa etmek için bir Hindli mebus var mıdır? Hayvan gibi bunların mal ve mülk ve vücudlarından istifade etmekten başka hükümet ne yapıyor?”[10]

“Bir gün öç alma zamanı gelecektir ve Hindliler İngiliz boyunduruğunu kırıp kurtulacaklardır. Milyonlarca nüfusa sahip olan Hindistan kendisini soyan, kendisine ezâ cefâ eden bu nihayet birkaç bin kişiden ibaret olan İngilizleri hakikaten kovmak istedikleri bu işi kolaylıkla yapabileceklerdir”.[11]

Bu tür düşünceler ve ifadeler Hindistan Müslümanlarının mevcut şartlarından ızdırap duyan bir insanın duygularını yansıtmaktadır. Ancak elindeki imkânların, bir başka deyişle Osmanlı Devleti’nin mevcut gücü ve kabiliyetinin farkında olan Sultan II. Abdülhamid bu açıdan Batılılara karşı duygularıyla değil gerçekçi bir politika takip etmek istemiştir. Bu politikaya göre, Osmanlı Devleti yeryüzündeki Müslümanların tek ümidi idi ve Müslümanların nihâî kurtuluşu ancak güçlü bir Osmanlı Devleti sayesinde mümkün olabilirdi. Buradan hareketle II. Abdülhamid’in gündemindeki en önemli mesele Osmanlı Devleti’nin en kısa zamanda sıkıntılarından kurtarılması meselesiydi. Fakat bu sadece Osmanlıların mesuliyeti değil, aynı zamanda yeryüzündeki bütün Müslümanların da en önemli

meselesi olmak durumundaydı. Dolayısıyla II. Abdülhamid'in Hindistan Müslümanlarına yaklaşımı da bu genel çerçeve içerisinde gelişmiştir. O halde, Hindistan Müslümanlarına, önce kendi istikballerinin de güçlü bir Osmanlı Devleti'nin varlığına bağlı olduğu anlatılacak ve bu sâyede önce onların ellerindeki imkânlarla Osmanlılara destek olmaları sağlanacaktır. Tabiatıyla, II. Abdülhamid'in bütün Müslümanların halifesi ve Osmanlı Devleti'nin de İslâm'ın mukaddes beldelerinin koruyucusu konumunda değerlendirilmesi bu alanda yapılacak faaliyetlerin odak noktasını oluşturunuyordu.

Sultan II. Abdülhamid'in Hindistan'a yönelik hedeflerini ve beklentilerini böylece tespit ettikten sonra Osmanlıların faaliyet sahalarını şöylece sıralamak mümkündür:

Hindistan'daki İslâm uleması ve nüfuzlu kimselerle irtibat tesis etmek.

Gazeteler yoluyla propagandalar yapmak.

Osmanlı Şehbenderlerinin (konsoloslarının) faaliyetleri.

Tarikatlerin ve Osmanlı ulemasının nüfûzunu değerlendirmek.

Elçiler ve ziyaretçiler göndermek.

Zaman içerisinde ortaya çıkan diğer vesileleri değerlendirmek.

Meselâ Hac mevsimleri ve Hicaz demiryolu gibi.

a- Geleneksel toplumlarda ulemanın ve eşrafın, halkın belli hedeflere yönlendirilmesinde çok önemli roller oynadığı sosyolojik bir gerçektir. Bu gerçek XIX. yüzyıl Hindistanı'nda da aynen geçerliydi. Buradan hareketle Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının başından itibaren Osmanlılar Hindistan'daki ulema ve nüfuzlu kimselerle daha yakın ilişkiler tesis edip onları kendi davaları yönünde kamuoyu ve faaliyetler organize etmeye teşvik etmişlerdir. Teşvik bâbında yapılan şeyler ise genelde nişanlar vermek, bizzat Sultan ve diğer Osmanlı devlet adamları tarafından mektuplar göndermek, bir kısım ulema ve nüfuzlu kişileri İstanbul'a davet etmek ve nihayet Hindistan'daki eğitim müesseselerine kitaplar hediye etmek şeklindedir.[12]

Bu minvalde Osmanlı arşivindeki irade tasnifinde Hindistan Müslümanlarından Osmanlı davasına hizmetlerinden dolayı kendilerine nişan verilen çok sayıda kişinin isimlerini bulmak mümkündür.[13] İradeler, aynı şekilde, Hindistan'a gönderilen bir çok name ve mektupları da ihtiva etmektedir. Mektupla irtibat hususunda kaynaklarda sık sık Gazi Osman Paşa'nın da adı geçmektedir.[14] Sultan II. Abdülhamid'in uzun saltanatı sırasında aralarında Mevlâna Rahmetullah, Şibli Numanî ve Şeyh Abdülkadir gibi, Hindistan Müslümanları arasında saygın yeri olan birçok kişi İstanbul'a davet edilmiş ve ihtimamla ağırlanmışlardır.[15] Tabiatıyla gerek Halife'nin nişanına ve mektuplarına mazhar olan gerekse Darülhilafe'de iltifat edilen bu kişiler Hindistan'da Osmanlılar lehine faaliyetler göstermek için canla başla çalışmışlar ve bu konuda bir hayli tesirli olmuşlardır.

b- Osmanlıların basın yoluyla yaptığı propagandalar başlıca üç şekilde gerçekleşmiştir; Urduca ve Farsça gazeteler çıkararak, Hindistan'daki bazı gazetelere istihbarat sağlayarak ve Osmanlı gazeteleri göndererek. Sultan II. Abdülhamid zamanında biri İstanbul'da (Urduca) diğeri Londra'da (Farsça-Arapça) çıkarılan iki gazete teşebbüsü olmuştur. İstanbul'da çıkarılan gazete Peyk-i İslâm, genel olarak Hindistan Müslümanları ile Osmanlılar arasındaki bağları kuvvetlendirmek, Osmanlı Hilâfeti aleyhindeki propagandalara karşı koymak ve bazı dinî-siyasî meselelerde Hindistan Müslümanlarına hitap edebilmek gayelerine matuf olarak Mayıs 1880'de çıkarılmaya çıkarılmaya başlanmıştı. Ancak İngiltere bu duruma sert tepki gösterince birkaç sayı sonra gazetenin yayını durduruldu.[16] Londra'da Osmanlı Büyükelçiliği desteğiyle çıkarılan gazete ise, el-Gayret adını taşıyordu ve benzer gayelere matuf yayın yapıyordu. El-Gayret bir müddet yayınına devam ettikten sonra kendiliğinden kapanmıştır.[17]

Osmanlılar Hindistan'da Müslümanlar tarafından çıkarılan çok sayıda gazeteye İstanbul'dan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki genel ahvalle ilgili ve İttihad-ı İslâm'a müteallik haber ve yorumlar gönderiyorlar ve bunlar da Hindistan'da aynen

yayınlanıyordu. Aynı şekilde başta el-Cevaib, Tercüman-ı Hakikat, Sabah ve Malumat olmak üzere çok sayıda Osmanlı gazetesi de Hindistan'daki gazete sahiplerine düzenli olarak gönderiliyordu. Hindistan gazeteleri de bunlardan iktibaslar yaparak geniş şekilde yayınlıyorlardı. Ancak zaman zaman İngilizler bu durumdan rahatsız oluyorlar ve bazı Osmanlı gazetelerinin Hindistan'a girişini yasaklıyorlardı.[18]

c- Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı sırasında Hindistan'daki Osmanlı konsolosları halifenin temsilcileri olarak Osmanlı Devleti lehinde kamuoyu oluşturmak için son derece faal olarak çalışmışlardır. II. Abdülhamid'den önce, Hindistan'da, Bombay ve Kalkütta'da olmak üzere sadece iki resmî temsilci var iken 1878'den itibaren temsilcilik sayıları arttırılmış ve birçok şehirde de fahrî konsolosluklar açılmıştır. Osmanlı konsoloslarının önde gelen faaliyetleri arasında Hindistan'da iâne (yardım) toplama işini organize etmek ve bunları İstanbul'a göndermek geliyordu. Ayrıca sık sık Hindistan içerisinde seyahat ederek Müslümanlar ile daha yakın irtibatlar kuruyorlar çeşitli toplantı ve mitinglerde konuşmalar yapıyorlardı. İngiliz arşivlerindeki belgeler Osmanlı konsoloslarının gerçekten çok aktif olduklarına işaret etmektedir. Nitekim İngiliz-Hindistan hükümeti zaman zaman bazı Osmanlı konsoloslarının diplomatik sorumlulukları dışında, sanki siyasî bir misyon sahibiymiş gibi hareket ettikleri gerekçeleriyle Bâbıâli'ye protesto göndermişler, hatta Karaçi Konsolosu Hüseyin Kâmil Efendi'yi "istenmeyen adam" ilân etmişlerdi.[19]

d- Sultan II. Abdülhamid'in tasavvuf ve tarikat mensupları ile daima iyi ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir. Özellikle İslâm dünyasında şöhreti bulunan bazı Şeyhler Padişah'tan iltifat görmüşler, buna mukabil de İttihad-ı İslâm siyasetinde Padişah'a yardımcı olup ona danışmanlık yapmışlardır. Daha 93 Harbi sırasında Osmanlı ülkesinde bulunan birçok nüfuzlu şeyh ve ulema Hindistan'daki tanıdıklarına veya diğer eşrafa mektuplar yazarak Osmanlılara yardımda bulunmalarını

istemişlerdir.[20] Kezâ bazı tarikat mensupları zaman zaman bizzat Hindistan'a giderek veya gönderilerek aynı şekilde faaliyetlerde bulunmuşlardır.[21] Kaynaklar, meselâ İstanbul'daki Özbek Tekkesi Şeyhi Buharalı Süleyman Efendi'nin ve Şeyh Ebul Huda'nın Hindistan Müslümanlarıncı da çok tanınıp saygı duyulan isimler olduğuna işaret etmektedir.[22]

e- Sultan II. Abdülhamid zamanında çeşitli vesilelerle Hindistan'a elçiler ve ziyaretçiler gönderilerek Müslümanlara çeşitli meseleler hakkında bilgiler aktarılmış ve Osmanlıların oradaki Müslümanlardan beklentileri ifade edilmiştir. Meselâ 93 Harbi sırasında Afganistan'a gönderilen Ahmed Hulûsi Efendi başkanlığındaki meşhur heyet, seyahatine Hindistan yoluyla devam edeceği için Hindistan Müslümanlarına da bazı mesajlar götürüyordu.[23] Nitekim bundan kuşkulanan İngilizler heyet Hindistan'da iken Müslümanlarla irtibat kurmamaları için âzamî dikkat göstermiş ve tedbirler almıştı.[24] İngiliz kaynakları özellikle 1880'den sonra Hindistan'da görülen Osmanlı vatandaşları sayısında dikkat çekici oranda bir artış olduğundan bahsetmektedir. Şüphesiz bunların büyük bir kısmı ticarî veya diğer özel sebeplerle Hindistan'a gitmiş olmakla birlikte bazısının da Babıâli ve Padişah'ın etrafındaki, meselâ Şeyh Ebul Huda gibi kimseler tarafından gönderildiğine dair elimizde belgeler vardır. Yalnız ifade etmek gerekir ki, Batılı kaynakların sık sık atıfta bulundukları ve Sultan Abdülhamid'in Hindistan Müslümanlarını İngilizlere karşı ayaklandırmak için gönderdiğini iddia etikleri gizli ajanlara dair kayda değer bir tek vesika bile mevcut görünmemektedir. İstanbul'dan Hindistan'a giden elçi ve ziyaretçiler gizli görevle değil, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, Hindistan Müslümanlarını Osmanlıları desteklemeye ve iâne toplamaya teşvik etmek üzere gitmişlerdir. Bütün bunlar da büyük oranda İngilizlerin bilgisi dahilinde olan hususlardır.

f- Hindistan'a yönelik faaliyetler alanında son olarak çeşitli vesilelerle gündeme gelen bazı hadiseler ve imkânların Osmanlılar tarafından sık sık değerlendirildiğini ifade etmek

gerekir. Bunların başında da hac mevsimleri gelmektedir. Osmanlılar hac sırasında dünyanın her köşesinden gelen bütün Müslümanlar için de geçerli olmak üzere Mekke ve Medine’de bulunan Hindistanlı ulema ve nüfuzlu kişilerle özel olarak ilgileniyorlar ve onları ağırlamaya gayret ediyorlardı. Bu vesileyle sık sık toplantılar ve sohbetler tertip edilerek görüş alışverişinde bulunuluyor ve orada bulunan misafirlere memleketlerindeki Müslümanlara iletilmek üzere Halife’nin dilekleri ve beklentileri aktarılıyordu. Kezâ aynı şeye matuf olmak üzere hacı adayları arasında bildiriler ve risaleler de dağıtılıyordu.

Bundan başka meselâ 1897’de Osmanlı ordularının Yunanistan’a karşı kazandığı zafer Hindistan Müslümanları arasında Halife’nin devletinin hâlâ güçlü, bütün Müslümanların haklarını koruyabilecek durumda olduğu ve eğer Müslümanlar Osmanlı Halifesi etrafında toplanırlarsa bunun her zaman için mümkün olabileceğine dair mesajlar verilmesi için çok iyi değerlendirilmiştir. Bunun neticesinde de Hindistan’ın hemen her yerinde mitingler tertip edilerek Osmanlıların zaferi kutlanmış ve Sultan II. Abdülhamid’e yüzlerce tebrik mektupları gönderilmiştir.[25] Hindistan Müslümanlarının kalabalık gruplar halinde Sultan-Halife’ye mektup gönderdikleri bir diğer vesile de II. Abdülhamid’in tahta geçişinin 25. yılı kutlamalarıdır. Bu meyanda ayrıca Hindistan Müslüman basınında çıkan şitayışkâr yazılar ve tebrikler Hindistan’da bir kitap halinde toplanarak Sultan-Halife’ye takdim edilmek üzere Bombay’daki Osmanlı Başkonsolosu Kadri Bey’e teslim edilmiştir”. [26]

Sultan II. Abdülhamid ile Hindistan Müslümanları arasındaki irtibatı kuvvetlendirme noktasında en önemli vesilelerden birisi de Hicaz Demiryolu’nun inşaatıdır. Hindistan Müslümanları demiryoluna çok büyük ilgi göstermişler ve herkesi hayrette bırakacak miktarlarda bağışlarda bulunmuşlardır. Bunun için birçok şehirlerde Hicaz Demiryolu yardım toplama komisyonları kurulmuştu. Nihayet 1908’de Medine hattı açıldığı zaman haber Hindistan’da âdetâ bir bayram sevinciyle kutlanmıştı.[27]

Bütün bunlarla, yani Müslümanları Osmanlı Devleti'nin ve Hilâfeti'nin etrafında toplamak istemekle Sultan II. Abdülhamid özellikle çok bunaldığı bazı anlarda yeryüzündeki diğer Müslümanlarla irtibatını Batılı devletlere karşı bir koz olarak kullanmak istemiştir. Meselâ şu ifadeler buna bir işarettir:

“İslâmiyet'in birliği devam ettiği müddetçe, İngiltere, Fransa, Rusya ve Hollanda elimde sayılırlar. Çünkü tebaiyyetlerinde bulunan Müslüman memleketlerde Halife'nin bir sözü cihad meydana getirmeye kâfidir ve bu Hıristiyanlar için bir felâket demektir”. [28]

Ancak XIX. asır İslâm dünyası şartlarında Sultan II. Abdülhamid'in gerçekte bunun pek kolay olmadığını bilmemesi mümkün değildir. Nitekim kızı Ayşe Sultan hatıralarında babasının bunu bir blöf olarak ifade ettiğini açıkça belirtmektedir. Sultan II. Abdülhamid'e göre maalesef mevcut şartlarda cihadın sadece ismi vardı, cismi yoktu. [29] Bu gerçekten hareketle, II. Abdülhamid diğer Müslümanlardan aldıkları destekle, öncelikle Osmanlı Devleti'nin kendi ayakları üzerinde durmasını hedefliyor ve bu yapılabilirse Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan hakimiyetinde bulunan diğer Müslümanları ezdirmeyeceğini düşünüyordu. İslâm memleketleriyle irtibat ve bağların kuvvetlendirilmek istenmesindeki ana gaye, zaten son derece kısıtlı olan imkânların bir noktaya teksif edilmesi ve uluslararası meselelerde kamuoyu desteğinin sağlanmasıydı. Sultan II. Abdülhamid'in kendi çizdiği hedefler açısından durumu değerlendirdiğimiz zaman, onun genelde beklediklerini elde ettiğini görürüz. Zira uzun saltanatı sırasında Sultan'ın ismi ve nüfuzu Hindistan'ın ücra köylerine kadar yayılmış ve her yerde ihtiramla anılır olmuştur. Öte yandan Osmanlıların ihtiyaç duydukları anlarda Hindistan Müslümanları imkânlarını zorlarcasına daima yardım ve destek sağlamışlardı. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren uluslararası olaylarda Hindistan Müslümanları gerek siyasî platformlarda, gerekse

basın yoluyla hep Osmanlıların sözcülüğünü üstlenmişler ve onları savunmuşlardır. Bunun en önemli misâli de İngiliz hükümetinin Osmanlılara âit politikalarını tayin ederken zaman zaman Hindistan Müslümanlarını düşünmek durumunda olmasıdır; Bunun ötesinde Hindistan Müslümanlarının Sultan II. Abdülhamid'e gösterdiği bağlılık ve teveccüh aynı zamanda Padişah'ın kendi Müslüman tebaasının sadakatini arttırmada çok faydalı olmuştu. Bu yüzden de Hindistan'a âit haberler Osmanlı topraklarında gazeteler veya başka yollarla sık sık gündeme getiriliyor, âdeta Osmanlı vatandaşlarına mesajlar veriliyordu.[30]

Sultan II. Abdülhamid zamanında Hindistan'a yönelik faaliyetlerin zaman içerisinde görülen faydalarının yanı sıra, bunların ne kadar etkili olduğunu anlamada 1908'deki Jön Türk ihtilâli çok iyi bir göstergedir. Önceleri ihtilâlin mahiyetinin pek farkında olmayan Hindistan Müslümanları giderek gelişmeleri daha iyi değerlendirdince duruma çok katı bir şekilde tepki göstermişler ve Jön Türkleri ilişkileri kesmekle tehdit etmişlerdir. Bilhassa Padişah'ın tahttan indirilmesinden sonra Hindistan'da artık hilâfetin sona erdiğini söyleyenler bile çıkmıştır. 0 yıllarda Hindistan'ı ziyaret eden bazı Osmanlı vatandaşlarının kaydettiğine göre Hindistan Müslümanları İstanbul'daki gelişmeleri bir türlü anlayamamış ve kendilerine en çok bu konuda soru sormuşlardır. Kısacası, Jön Türkler, Hindistan Müslümanları arasında güven tazeleyebilmek için çok çaba sarf etmek mecburiyetinde kalmışlardı.[31]

Doç. Dr. Azmi ÖZCAN,
Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Türkiye.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 13 Sayfa: 138-143.

Dipnotlar:

[1] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı (YEE), 9-1820-72-4.

[2] BOA, YEE, 8-2609-77-3; Hocaoglu, Abdülhamid Han'ın

Muhtıraları, İstanbul ty., s. 55.

[3] Konu ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin tavrı için bk. BOA, İrade-Hariciye, 7906, 7894, 7903; Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO), 78/1271. Konunun geniş olarak değerlendirilmesi için ayrıca bk. A. Özcan, "1857 Büyük Hind Ayaklanması ve Osmanlı Devleti", İslâm tetkikleri Mecmuası", c. X, 1995.

[4] Hindistan Müslümanları ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler ve Hindistan'da Osmanlı halifelere bağlılığın tarihî gelişimi için bk. A. Özcan, Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914), İstanbul 1992, s. 3-32.

[5] Meselâ bk. P. Hardy, The Muslime of British India, Cambridge 1972, s. 70.

[6] Tahsin Paşa, Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları, s. 62; İ. H. Uzunçarşılı, "II. Abdülhamid'in İngiliz Siyasetine Dair Muhtıraları", İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, VII (1954), 43-60.

[7] BOA, YEE, 8-2609-77-3, Hoccoğlu, s. 55.

[8] Yytton ve Layard'ın görüşleri ve raporları için bk. IOR, Ltton Papers, E. 218/23, I, II; British Museum, Layard Papers, 39132/16; NAI, FD, Sec. March, 1881, no. 45-90; PRO. FO, 78/4341. Bu konuda geniş bir değerlendirme için bk. A. Özcan, a.g.e., 133-161.

Hatta çok geçmeden bunun üzerine bir takım teoriler ilâvesiyle, "Abdülhamid'in önderliğinde insanlığı tehdit eden bir Pan-İslâmizm" tehdidi icad edilmiş ve bununla da Batılıların İslâm ülkelerine yönelik sömürge politikalarına meşruiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Bazı İngilizlerin uzun müddet ısrar ettikleri bu anlayış bir gerçeği ifade etmekten ziyade bir siyasi manevra özelliğinin taşımaktadır. Fakat Batı'daki geleneksel İslâm ve Osmanlı imajı ile bütünleştirilerek gündeme getirilen bu tehdid ne yazık ki bir döneme mührünü vurmuştur. Örnekler için bk. M. Louis, Some British Attitudes Concerning Islamic Aspirations (1874-1914) (basılmamış Doktora tezi), Manchester Üniversitesi 1971; V. Chirol, "Pan-Islamism", Proceedings of Royal Central Asian Society, Nov. 1906, s. 19-24; B. Vehbi Bey, "Pan-Islamism",

Nineteenth Century, LXI, May, 1907, s. 861-872.

[9] Abdülhamid, Siyasi Hatıratım, s. 178.

[10] BOA, YEE, 9-2006-72-4, A. Çetin, A. Yıldız, Sultan II. Abdülhamid Han, Devlet ve Memleket Görüşlerim, İstanbul 1976, s. 166.

[11] Abdülhamid, a.g.e., s. 155.

[12] Meselâ, Daru'l-Ulûm Diyubend'e hediye edilen kitaplar için bk. BOA, İrade-Hariciye, 1763.

[13] Bk. Meselâ, BOA, İrade-dahiliye, 61495, 62527, 63170, 63638; İrade-Hariciye, 16709, 16891, 17263, 17861.

[14] PRO, FO, 78/4341; NAI, fd, Sec. March 1881 no. 45-90.

[15] Bk. BOA, Yıldız Sadaret Hususi (Y. A. Hus), 160/36; Şibli Numanî, Sefername-i Rum-u Mısır-ı Şam, Agra, 1894, s. 50-54; Şeyh Abdülkadir, Makam-ı Hilafet, Lahore 1907.

[16] Bk. A. Özcan, "1880'de İstanbul'da Çıkarılan bir Gazete ve İngiltere'nin Kopardığı Fırtına, Peyk-i İslâm", Tarih ve Toplum, Mart, 1992, s. 39-45.

[17] BOA, Y. A. Hus 163/33. Ayrıca bk. A. Özcan, a.g.e., 172-173.

[18] IOR, L/P. S/7/114, nr. 632; BOA, Y. A. Hus. 375-101.

[19] A. Özcan, a.g.e., s. 162-166; IOR, L/P. S/3/365, nr. 2066.

[20] Bk. G. Çetinsaya, II. Abdülhamid Dönemi'nin ilk Yıllarında "İslam Birliği Hareketi" (basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi 1988, s. 43-44.

[21] British Documents on Foreign Affairs, Part I, Series B, C. XIX, The Ottoman Empire Nationalism and Revolution 1885-1895, Univ. Publication of America, 1985, s. 145.

[22] Bkz. "Özbekler Tekkesi Postnişini Buharalı Şeyh Süleyman Efendi bir Double Agent mi İdi", Tarih ve Toplum, no. 100, 1992.

[23] Mahmud Celaleddin Paşa, Mirat-i Hakikat, (nşr), İ. Miroğlu, İstanbul 1983, s. 319.

[24] Bk. IOR, Lytton Papers, E. 218/19, II; NAI, FD Secret March 1878, no. 146-190.

[25] NAI, FD, Secret, E. Jan. 1898, nr. 128-129; R. Ahmad, "A Muslim View of Pan-Islamic Revival", Nineteenth Century, XLII,

1897, s. 519.

[26] Silver Jubilee of His Imperial Majesty Sultan Abdül Hamid Khan II., Bombay 1900.

[27] M. İnshauallah, The History of the Hamidia Hadjaz Raihvay Project, Lahore, ty.; NAI Secret, E. July 1905, no. 239-24; B0A, Bab-1 Ali Evrak Odası, nr. 255532.

[28] Abdülhamid, a.g.e., s. 178.

[29] A. Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, Hatıralarım, İstanbul 1986, s. 231.

[30] B0A, İrade-Dahiliye, 60223.

[31] A. Özcan, a.g.e., 185-196. Taryhy makalalar